

Europa heeft behoefte aan meer diversiteit, niet zozeer van culturen, maar van opinies

27 oktober 2022

Het had veel weg van een storm in een glas water. Tijdens een lezing op Princeton, als antwoord op een vraag uit het publiek over de aanstaande Italiaanse verkiezingen liet Commissie-voorzitter Ursula von der Leyen zich ontvallen dat: ‘als dingen in een lastige richting bewegen – en ik heb al gesproken over Hongarije en Polen – dan hebben we de instrumenten’.

De Poolse regering en Italiaanse politici van links tot rechts toonden zich geschokt over deze weinig verhullende waarschuwing aan het adres van de Italiaanse kiezer. Von der Leyen sprak, in datzelfde antwoord, over de recente verkiezingen in Zweden (waar de rechts-populistische Zweden Democraten de tweede partij werden). Alhoewel ze koos voor diplomatieke frasen, zag Von der Leyen het duidelijk als haar taak erop toe te zien dat landen en kiezers ‘in de goede richting’ bewegen.

Allemaal olie op het vuur van de rechtspopulisten die de Europese Commissie nu juist met hand en tand wil bestrijden.

Het probleemoplossend vermogen van de Brusselse machinerie wordt vaak onderschat. Er wordt ten onrechte neergekeken op de antwoorden die zijn geformuleerd tijdens de discussie over de eurozone, migratie, Brexit en de covidcrisis. Maar een terrein waarop 'Brussel' steeds weer faalt, is in de strijd tegen het rechts-populisme. Het is net de veelkoppige Hydra van Lerna. Wat men ook in Europa probeert, via inbreukprocedures, het achterhouden van fondsen of de strijd tegen desinformatie en nepnieuws, de hoofden groeien steeds weer terug.

Het begint met de gekozen definitie. In 2004 waarschuwde politicoloog Cas Mudde al voor de neiging radicaal-rechts-populisme te zien als een gevaar of besmettelijke ziekte. Mudde gaf aan dat we hier veeleer te maken hebben met een tijdgeest. Het is een, weliswaar niet volledige of coherente, politieke ideologie rondom de 'bescherming van het eigene' in een wereld waarin die bescherming steeds meer lijkt weg te vallen.

Het probleemoplossend vermogen van de Brusselse machinerie wordt vaak onderschat. Er wordt ten onrechte neergekeken op de antwoorden die zijn geformuleerd tijdens de discussie over de eurozone, migratie, Brexit en de covidcrisis. Maar een terrein waarop 'Brussel' steeds weer faalt, is in de strijd tegen het rechts-populisme. Het is net de veelkoppige Hydra van Lerna. Wat men ook in Europa probeert, via inbreukprocedures, het achterhouden van fondsen of de strijd tegen desinformatie en nepnieuws, de hoofden groeien steeds weer terug.

Het begint met de gekozen definitie. In 2004 waarschuwde politicoloog Cas Mudde al voor de neiging radicaal-rechts-populisme te zien als een gevaar of besmettelijke ziekte. Mudde gaf aan dat we hier veeleer te maken hebben met een tijdgeest. Het is een, weliswaar niet volledige of coherente, politieke ideologie rondom de 'bescherming van het eigene' in een wereld waarin die bescherming steeds meer lijkt weg te vallen.

En wat doe je met de rechts-populistische kiezers in die landen? In haar nieuwjaarstoespraak van 2015 koos de toenmalige Bondskanselier Angela Merkel voor ongelukkige, beladen termen van mensen met 'kilte en haat in hun harten'. Het probleem is dat men, ondanks creatieve wendingen, altijd weer uitkomt bij een verklaring die of stelt dat deze kiezers een beetje 'achtergebleven' zijn of worden misleid. Echter, daarvoor is het fenomeen inmiddels te hardnekkig en wijdverbreid.

De Europese Unie, en de Commissie in het bijzonder, is kampioen in het zich toe-eigenen van problemen. De communicatie over de voorgestelde oplossingen is vervolgens vaak onhandig. Tijdens de eurocrisis ontstond de indruk dat de Europese burger was overgeleverd aan de grillen van anonieme financiële markten. Tijdens de migratiecrisis was de boodschap van de toenmalige Commissie-voorzitter Jean-Claude Juncker dat 'deze stroom te groot is om te stoppen'. De boodschap tijdens de huidige energie- en levensonderhoudscrisis is wederom: het wordt moeilijk, verwacht niet te veel van ons.

En wat doe je met de rechts-populistische kiezers in die landen? In haar nieuwjaarstoespraak van 2015 koos de toenmalige Bondskanselier Angela Merkel voor ongelukkige, beladen termen van mensen met 'kilte en haat in hun harten'. Het probleem is dat men, ondanks creatieve wendingen, altijd weer uitkomt bij een verklaring die of stelt dat deze kiezers een beetje 'achtergebleven' zijn of worden misleid. Echter, daarvoor is het fenomeen inmiddels te hardnekkig en wijdverbreid.

De Europese Unie, en de Commissie in het bijzonder, is kampioen in het zich toe-eigenen van problemen. De communicatie over de voorgestelde oplossingen is vervolgens vaak onhandig. Tijdens de eurocrisis ontstond de indruk dat de Europese burger was overgeleverd aan de grillen van anonieme financiële markten. Tijdens de migratiecrisis was de boodschap van de toenmalige Commissie-voorzitter Jean-Claude Juncker dat 'deze stroom te groot is om te stoppen'. De boodschap tijdens de huidige energie- en levensonderhoudscrisis is wederom: het wordt moeilijk, verwacht niet te veel van ons.

Retorische schwalbe

Het mag dan wellicht het intellectueel eerlijke antwoord zijn, het faalt in de strijd tegen het rechts-populisme. In plaats van het onderliggende ongenoegen centraal te stellen, ligt de focus op de excessen, die vervolgens worden neergezet als exemplarisch. Het is de strategie van de retorische schwalbe (fopduik), het steeds opnieuw geschokt en verontwaardigd reageren op de meest bizarre uitlatingen van de meest extreme politici.

Ruim twee decennia onderzoek naar populisme verder weten we inmiddels: mensen die populistische leiders serieus nemen, nemen hun uitspraken niet letterlijk; mensen die populistische leiders niet serieus nemen, nemen de uitspraken letterlijk. Het wordt tijd om de rechts-populistische kiezer serieus te nemen. Dat begint met op een niet-belerende manier omgaan met hoe deze kiezer zijn zorgen uit of verwoordt.

Het klinkt misschien vreemd. Brussel heeft behoefte aan meer diversiteit, niet zozeer van culturen, maar van opinies. Voor alle duidelijkheid: rechts-populisten zijn inmiddels ruim vertegenwoordigd in het Europees Parlement, maar daar zien we toch vooral debatten tussen doven. Europa als geheel heeft behoefte aan een Arlie Russell Hochschild, die met haar boek *Vreemdelingen in hun eigen land* wist door te dringen in de leefwereld en beweegredenen van de zuidelijke Trump-kiezer.

In Brusselse seminars horen we toch nog vooral de dappere, Poolse of Hongaarse leden van de oppositie. Over wat er werkelijk leeft op het Poolse platteland en in de straten van Debrecen wordt men weinig wijzer.